

105 NĂM TRƯỚC:

“TỪ THÀNH PHỐ NÀY, NGƯỜI ĐÃ RA ĐI”

TS. PHAN VĂN HOÀNG

Có lẽ người Việt Nam nào cũng biết câu hát trên đây mở đầu nhạc phẩm nổi tiếng “*Tiếng hát từ thành phố mang tên Người*” của Cao Việt Bách và Đăng Trung. Nhưng không phải ai cũng có thể trả lời suôn sẻ câu hỏi: Ngày 05/6/1911, Bác Hồ đã ra đi từ bến nào của cảng Sài Gòn?

*

Khi các ông từng hoạt động nhiều năm bên cạnh Bác đặt câu hỏi ấy, Bác trả lời (đại ý): *Mình chỉ nhớ xuống con tàu mang tên Đô đốc Latouche Tréville của hãng Vận tải hợp nhất, chứ không nhớ cầu tàu nào.* Do đó, trong lá thư viết tại Hà Nội ngày 16/10/1969, ông Vũ Kỳ (thư ký riêng của Bác Hồ) chỉ viết: Bác Hồ sang Pháp “từ một bến nào đó ở cảng Sài Gòn”¹. Trong những năm đất nước còn tạm thời chia cắt, chưa có điều kiện nghiên cứu thực địa, các sách như *Chủ tịch Hồ Chí Minh – Tiểu sử*, *Chủ tịch Hồ Chí Minh – Tiểu sử và sự nghiệp* v.v... đều viết một cách thận trọng như vậy.

Chúng tôi không biết ai là người đầu tiên xướng xuất cái tin: Bác Hồ ra đi từ bến Nhà Rồng. Chúng tôi chỉ thấy tin này được chép lại trong cuốn *Thời thanh niên của Bác Hồ*

do Nhà xuất bản Thanh Niên ấn hành hồi tháng 02/1976: “Trưa ngày 02/6/1911, anh [Nguyễn Tất Thành] ra bến Nhà Rồng (Sài Gòn). Vừa lúc một chiếc tàu của hãng Năm Sao từ Tua-ran (tức Đà Nẵng) cập bến. Đây là tàu “Đô đốc La-tu-sơ Tơ-rê-vin”. Anh Thành lên thẳng tàu xin việc làm” (trang 13-14). Ngay trong lần xuất bản đầu tiên, cuốn sách ấy được in đến 50.150 bản, nên thông tin trên được nhiều người biết tới.

Tác giả cuốn sách trên (nay đã qua đời) không cho biết căn cứ vào tư liệu nào để viết như thế, nên những nhà nghiên cứu nghiêm túc (như các tác giả sách *Địa chỉ văn hóa thành phố Hồ Chí Minh*, *Lịch sử Đảng bộ Đảng Cộng sản Việt Nam thành phố Hồ Chí Minh...*) không vội tin khi chưa xác minh tin đồn này và vẫn tiếp tục viết một cách chung chung như trước.

**

Riêng nhà nghiên cứu Nguyễn Đình Đầu, vận dụng phương pháp địa lý học lịch sử, đã bỏ công sưu tầm các tài liệu và các bản đồ cũ của Pháp nhằm tìm cách trả lời cho câu hỏi trên.

Theo ông, vào thời điểm 1911, cảng Sài Gòn gồm quân cảng và thương cảng, cách

Hình 1

Hình 2

Hình 3

nhau bởi quảng trường Mê Linh (lúc đó gọi là quảng trường Rigault de Genouilly): từ quảng trường này đến nhà máy Ba Son là quân cảng, còn từ quảng trường này đến Nhà Rông là thương cảng.

Lúc đó Sài Gòn có 5 hãng tàu thủy:

- Compagnie des Messageries Maritimes (Công ty Vận tải đường biển);
- Compagnie des Messageries Fluviales (Công ty Vận tải đường sông);
- Compagnie des Chargeurs Réunis (Công ty Vận tải hợp nhất);
- Compagnie de Commerce et de Navigation de l'Extrême-Orient (Công ty Thương mại và Hàng hải Viễn Đông);
- Compagnie de Navigation du Sud-Annam (Công ty Hàng hải miền Nam Việt Nam).

Ở đây, chúng ta chỉ đề cập tới 2 hãng có liên quan.

Công ty Vận tải đường biển thường được dân chúng gọi là hãng Đầu Ngựa vì trên ống khói tàu vẽ đầu con licorne - một con vật thần thoại, giống con ngựa, nhưng có một sừng trên

trán (hình 1). Trụ sở của hãng này là một tòa nhà khá lớn ở đầu đường Jean Eudel (nay là đường Nguyễn Tất Thành), trên nóc có gắn 2 con rồng (nên người dân thành phố quen gọi là Nhà Rồng) xây dựng cách nay gần 150 năm nhưng đến nay vẫn còn vững vàng (hình 2).

Công ty Vận tải hợp nhất được dân chúng gọi là hãng Năm Sao vì logo của hãng có 5 ngôi sao được vẽ trên ống khói tàu (hình 3).

Vùng tàu kế bên Nhà Rồng dành riêng cho tàu của Công ty Vận tải đường biển. Còn tàu của các hãng khác chia nhau đậu ở 5 cầu tàu từ quảng trường Mê Linh đến cột cờ Thủ Ngữ:

- 3 cầu tàu ở đầu đường Catinat (nay là đường Đồng Khởi) gần bến phà Thủ Thiêm dành cho Công ty Vận tải đường sông,
- Cầu tàu kế tiếp ở đầu đường Charner (nay là đường Nguyễn Huệ, xem hình số 6) là của Công ty Vận tải hợp nhất,
- Cầu tàu cuối cùng ở đầu đường Krantz - Duperré (nay là đường Hàm Nghi) gần cột cờ Thủ Ngữ (hình 4) dành cho các hãng tàu nhỏ của người Hoa.

Hình 4

Do tàu *Đô đốc Latouche Tréville* của Công ty Vận tải hợp nhất nên đậu ở cầu tàu đầu đường Charner (nay thuộc Quận I), chứ không thể đậu ở bến Nhà Rồng (nay thuộc Quận 4) của Công ty Vận tải đường biển được.

Kết quả nghiên cứu của ông Nguyễn Đình Đầu có cơ sở khoa học, được ông trình bày tại hội thảo “Bác Hồ với miền Nam, miền Nam với Bác Hồ” do Viện bảo tàng Hồ Chí Minh tổ chức trong các ngày từ 26 – 28/9/1985 tại Hội trường Thống Nhất (tức Dinh Độc Lập). Ông cũng trình bày ý kiến của mình trên nhiều tờ báo khác nhau.

Trước đó, năm 1979, Nhà Rồng được dùng làm Khu lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh, sau đó đổi thành Bảo tàng Hồ Chí Minh – Chi nhánh tại thành phố Hồ Chí Minh. Cần nói rõ là Nhà Rồng được chọn vì đây là tòa nhà khá lớn, kiến trúc đẹp, khuôn viên rộng, chứ không liên quan gì đến cái tin đồn “Bác Hồ ra đi từ bến Nhà Rồng”.

Tuy nhiên, “tin đồn” ấy vẫn sống dai dẳng. Thậm chí, nó thâm nhập vào một số cuốn sách quan trọng như:

- *50 năm đấu tranh kiên cường của Đảng bộ*

và *nhân dân thành phố* (tr. 14) của Ban Nghiên cứu lịch sử Đảng thành phố Hồ Chí Minh (1981);

- *Hồ Chí Minh – Những sự kiện* (tr. 14) của Viện Bảo tàng Hồ Chí Minh (1987);

- *Từ điển bách khoa Việt Nam* (tập I, tr. 192 – 1995);

- *Từ điển thành phố Sài Gòn – Hồ Chí Minh* (tr. 700 – 2001) v.v...

Một số nhà nghiên cứu trong nước và nước ngoài cũng viết theo nó, như:

- Yevgeny Kobelev, *Ho Chi Minh* (Matxcova, 1983);

- William J. Duiker, *Ho Chi Minh – A Life* (New York, 2000)...

- Trong cuốn Nguyễn Ái Quốc tại Paris 1917-1923 xuất bản lần đầu năm 1989, Tiến sĩ Thu Trang ở Paris viết một cách chung chung nhưng đến khi tái bản 2 năm sau đó, bà chịu ảnh hưởng của tin đồn, ghi rõ Bác Hồ ra đi từ bến Nhà Rồng!

Một số thông tin chính:

Hình 5

Tàu Đô đốc Latouche Tréville²

Tàu Đô đốc Latouche-Tréville (hình 5) là thương thuyền hỗn hợp (vừa chở hành khách, vừa chở hàng hóa) do Hãng Đóng tàu Loire (Chantiers de la Loire) ở Saint-Nazaire đóng cho Hãng Vận tải hợp nhất.

Hoàn thành ngày 21/9/1903, hạ thủy tháng 2-1904, đăng bạ tại cảng Le Havre dưới số hiệu 5601960.

Chiều dài khoảng 119 mét, chiều rộng khoảng 12 mét, chiều sâu khoảng 8 mét.

Sức mạnh : 2800 mã lực, vận tốc tối đa : 13 hải lý / giờ, trọng tải : 7200 tấn.

Chấm dứt sử dụng : 11/3/1929 tại Dunkerque.

Cầu tàu của Hãng Vận tải hợp nhất

Ngày xưa, đường Nguyễn Huệ vốn là một con kênh (ở Nam Bộ gọi là kinh) có tên kinh Cá Nhám (tên chữ là Sa Ngư). Gần kinh có một chợ bán vải nên kinh còn có tên kinh Chợ Vải. Đây là một con kinh khá lớn nên người Pháp gọi là Grand Canal (kinh Lớn).

Trong thập niên 80 của thế kỷ XVIII, kinh bị lấp để làm đường. Pháp đặt tên là đại lộ Charner, nhưng dân chúng quen gọi là đường Kinh Lấp.

Hình 6

Trong hình số 6: đường Hàm Nghi (bên trái) và đường Nguyễn Huệ (bên phải, chỉ thấy đoạn đầu) đổ vào đường Tôn Đức Thắng (nằm ngang). Cầu tàu nằm trên đường Tôn Đức Thắng, giữa 2 đầu đường Hàm Nghi và Nguyễn Huệ là của Hãng Vận tải hợp nhất. Năm 1911, tàu Đô đốc Latouche-Tréville bỏ neo tại đây.

Mỗi năm, cả nước ta đều long trọng kỷ niệm ngày Bác Hồ ra đi tìm đường cứu nước. Do đó, chúng tôi trân trọng đề nghị các cơ quan có thẩm quyền tiến hành thẩm tra kết quả nghiên cứu của ông Nguyễn Đình Đầu để xác định nơi xuất phát của Bác Hồ hơn một thế kỷ trước. Đây là một vấn đề không chỉ mang tính khoa học, mà còn có có ý nghĩa chính trị sâu sắc./.

Chú thích:

1. Vũ Kỳ, Càng nhớ Bác Hồ, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2005, tr. 224.

2. Trung tâm Lưu trữ quốc gia II. Phong Phủ Thống đốc Nam kỳ, hồ sơ số IA5/106